

LIET. *vāsara* = SL. *vesná*

(Dėl baltų ir slavų kalbų „pavasario“ pavadinimų)

R. EKERTAS

Liet. *vāsara*, lat. *vasara* „Sommer“ ir sl. *vesná* „Frühling“, nepaisant kai kurių formos bei reikšmės skirtumų tarp šių rytų baltų ir slavų žodžių, yra visai pagrįstai siejami. Dar H. Pedersen (KZ, XXXII, 246) ir K. Brugmanas (Grdr., II, I, 160) šiuose žodžiuose įžiūrėjo senųjų *r-* ir *n-* kamienų kaitą, o vėlesni, ypač E. Benvenisto (Origines de la formation des noms en indoeuropéen, Paris, 1935) ir F. Špechto (Der Ursprung der indogermanischen Deklination, Göttingen, 1944), tyrinėjimai patvirtino, kad tokia kaita yra būdinga daugeliui žodžių, priklausančių seniausiam indoeuropiečių leksikos sluoksniniui, pavyzdžiui, vidaus organų, metų laikų ir panašiems pavadinimams.

Šiuo atveju susiduriama su praindeuropietiškuoju heteroklitiniu kamienu, tyrinėtojų rekonstruojamu praformomis **yeser-* / **yesn-* (plg. Brugmann, op. cit.; toliau IF, III, 329, 351; Boisacq, 210; Vondrak, Vgl. Gr. I², 527) resp. **yes-r-* / **yes-n-es* (Petersson, Stud., 3, be to, po -*r-* resp. -*n-* einantis -*t-* ir -*es-* ne visoms heteroklitinėms formoms yra būtinės, todėl kaip senasis ide. „pavasario“ pavadinimas patikimesnė yra Petersono rekonstrukcija) ir **vesr-* / **ves-n-es* (Machek, Et. sl., 562).

E. Benvenistas minėtame darbe¹ gana įtikinamai aiškina įvairias formas, turinčias *-r-*, įžiūrēdamas jose skirtingus balsių kaitos laipsnius; be to, šaknies balsio pailgintajį laipsnį paprastai atitinka išplėtimo (Erweiterung) nulinis laipsnis (lot. *vēr* < **yes-r-*), ir atvirkščiai². Tai, kad išplėtimas *-er-* dažnai turi nulinį laipsnį **I* laukiamojo *-r-* vietoje (gr. ἔαρ < **yesr-*), E. Benvenisto nuomone, yra sakygojama sonorinio priebslio (Liquida) prigimties.

-r- kamienas buvęs apibendrintas jau minėtose klasikinėse kalbose, plg. lot. *vēr*, *vēris* „Frühling“, gr. dor. *Fήρ*, jon. ἔαρ, ἔρος, ἔρι „Frühling“, o taip pat s. ind. *vasar-*, *vāsara-* „Morgen“, *vasar* „früh“; av. *vanri* (= *vahri*) „im Frühling“; s. pers. *vāhara-*, pers. *bahar* „Frühling“; arm. *garun* (**yesr-* pagal E. Benvenistą,

¹ Origines... (čia ir toliau cituojama pagal rusišką vertimą Э. Бенвенист, Индоевропейское именное словообразование, М., 1955, p. 49—50; sutrumpintai: И.-е. им. словообр.).

² V. Gornungas E. Benvenisto knygos vertimo pastabose (И.-е. им. словообр., p. 244, pastaba 13) sakosi manas, kad **ys-er-* galima laikyti nuliniu laipsniu, matyt, išlaikytu lot. *serēnus* „klar (vom Himmel)“ < **ys-er-es-no-s* ir, gal būt, gr. ξερός (Atikos ξηρός) < *σερός < *Fσερ-ος „trocken“.

op. cit., 40); s. air. *fáir* „Osten“, air. *errach*, n. air. *earrach* (**wesr-āk* su išnykusiu *w-* dėl žodžių sandūros priežasčių, plg. H. Pedersen, Vgl. Gr., I, 82, 435) ir pagaliau liet. *vāsara*, *vasarā*, lat. *vasara* „Sommer“.

Tuo tarpu *-n-* kamieną turi s. ind. *vasantas* „Frühling“ (su *-n- t* išplėtimu), s. kimr. *guiannuin* „vere“ < **vesanteino*, n. kimr. *qwanwyn*, korn. *guaintoin*, „Frühling“ ir, tur būt, s. air. *fāinne* (an lae) „sich beschäftigen (vom Tage)“ (plg. H. Pedersen, Vgl. Gr., II, 106, § 461) ir prasl. praiforma **vesnā*, kurią paliudija s. sl. *весна*, rus. *весна*, lenk. *wiosna*, „Frühling“. Viename straipsnyje esame nurodę³, kad slavų kalboms yra nebūdinga apibendrinti heteroklitinių formų *-r-* kamieną, kai tuo tarpu rytų baltų kalbos čia skiriasi nuo slavų kalbų.

Visai teisingai priskiriant liet. *vāsara*, *vasarā*, lat. *vasara* ir sl. *vesná* grupei žodžių, laikomų indoeuropietiškųjų heteroklitikų tēsimiu, anaipolt nepašalinami nei fonetiniai, nei semantiniai neaiškumai tarp tų dviejų kalbų šakų minėtų žodžių.

Ryšium su tuo kyla, mūsų nuomone, tokie klausimai: 1) kaip paaiškinti rytų baltų *-ar-* šaknies išplėtimą; 2) kaip santiukoja šaknies balsiai ryt. baltų *-a-* ir slavų *-e-*; 3) kaip paaiškinti rytinių baltų reikšmę „*vasara*“, jei kitose ide. kalbose, taip pat ir slavų, sie žodžiai turi „*pavasario*“ reikšmę?

Šiame straipsnyje mes ir pabandysime atsakyti į minėtus klausimus, susiedami juos ir su kai kuriomis slaviškosios praformos paplitimo problemomis.

I

I. Kaip jau minėta, heteroklitinių praformų šaknies išplėtimas (Erweiterung) galėjo turėti įvairius balsių kaitos laipsnius, kurie, kaip įrodė E. Benvenistas, prokalbėje buvo priklausomi nuo šaknies balsių kaitos. Plg., pvz., *-ēr- / *-r- resp. *-r- tokiose formose, kaip s. ind. *vasar-* / gr. ἥερ (*< *uēsr-*), lot. *vēr* (*< *uēsr-*), arba *-ōr- / *-r-, *-r- / *-η- tokiose formose, kaip gr. ὕδωρ „Wasser“ / ὕδωρ (*< *udr-*) „Was-sereimer“ / gen. sing. ὕδαιος (*< *udnt-*) „Wasser“.

Tačiau ide. prokalbės „*pavasario*“ vardas, atrodo, turėjo tik *e-* laipsnio išplėtimą, plg. V. Gornungo pateiktą lot. *serēnus* < **uēs-er-es-no-s⁴*. Koks tada yra santiakis tarp liet., lat. *-ar-* ir ide. **-er-?* Mes manome, kad **-er-* yra pirminis ir kad liet., lat. *-ar-* yra atsiradęs iš **-er-*. Tai galima keleriaip irodyti.

1. Lietuvių kalboje *-e-* ir *-a* kaitą turi daugelis žodžių ne tik žodžio pradžioje (plg. liet. lk. *āš* „ich“ ir liet. dial. *ēš* „ich“; liet. lk. *ašutai* „Pferdehaare“ ir liet. dial. *ešutai* „,t.p.“ „ir tt.“), bet taip pat ir žodžio viduryje: greta liet. *āšara* „Trähe“ yra ir forma *ašera*⁵, pateikta J. Otrembskio (Gramatyka języka litewskiego, t. I, Warsza-

³ Plg. R. Eckert, Reste indoeuropäischer heteroklitischer Nominalstämme im Slawischen und Baltischen, „Zeitschrift für Slawistik“, Berlin, 1963, H. 6, p. 878, 883 ir 890–891.

⁴ Ir P. Skardžius (LKŽD, 50, 562) liet. *vāsara* (apie kitus variantus žr. žemiau), kildindamas iš **veser-ā*, laiko senu heteroklitiniu kamienu. Plg. dar J. Endzelynas, Baltų kalbų garsai ir formas, Vilnius, 1957, p. 17, 83.

⁵ Šis žodis taip pat yra ide. heteroklitinio kamieno reliktas, plg. Eckert, op. cit., p. 888. Greta liet. *vēdaras* „Eingeweide, Wurstmagen“, lat. *vēdars* (Büga, KS, 239) yra variantas su *-er-* (liet. *vēderas* „,t.p.“), kurį atitinka lat. *vēders* „Bauch“, pr. *weders* „Bauch“ (Voc. 122) „Magen“ (Voc. 132) (žr. Fraenkel, LEW, 553). Čia mes vėl susiduriame su ide. heteroklizės kontinuanta: liet. *vēdaras*, *vēderas* kaitaliojasi su liet. *paūdrė* „Unterleib des Menschen, Netz bei Schweinen“, *paūdrötī* „immer grösseres Euter bekommen (von Schweinen und Hündinnen)“ ir liet. *ūdrötī* „trächtig sein“. Visa žodžių grupė priklauso ide. „tešmens“ pavadinimui, turinčiam *-r-*, *-n-* ir *-men-* kamie-

wa, 1958, p. 215-216), kuri yra tos pat rūšies, kaip ir minėti pavyzdžiai. Svarbi yra J. Otrembskio pastaba, kad dabartinės lietuviai literatūrinės kalbos žodžius su *-a-* atitinka senųjų raštų ir tarmių formos su *-e-*.

2. „Lietuviai kalbos žodžių daryboje“ (LKŽD, 303) P. Skardžius tiksliau apibūdina salygas, kuriomis vyko mus dominas procesas. Jis sakosi manąs, kad *-a-* prieš (išretinta mūsų. – R.E.) *-r-* kai kuriuose dariniuose greičiausiai yra kilęs iš senesniojo *-e-*. Savo nuomonę jis paremia tokiai pavyzdžiai, kaip liet. *laidaras*, „Pferch, Verschlag für das Vieh, Viehhof“⁶: *laideris* „Mistgrube beim Hofe“, *stāgaras* „dürrer, verdorrter, vertrockneter Stengel“: *steigerjys* „Stengel; Stiel (einer Feder)“ ir kt. Toje pat vietoje jis pateikia liet. *vāsara* ir žem. *vasēris, pavāseris*. Pastarieji du pavyzdžiai yra labai svarbūs, sprendžiant aukščiau keltą klausimą. Vadinas, jau galima konstatuoti greta liet. lk. *vāsara* arba *vasarā* (su *-ar-!*) esant tarminių formų su *-er-*: žem. *vasēris* ir *pavāseris* (Kvėdarna, Salantai; žr. Skardžius, APh, VII, Kaunas, 1938, p. 41). Žem. *vaseris*, reikšme „Februar“, pasiremdamas Valančiumi, Baranauskui, o taip pat ir Vieversiu („Auszra“, I, 137), pateikia ir E. Hofmanas (KZ, 60, p. 71).

3. Formų su *-er-* galima pateikti ir iš senųjų raštų. S. Chylinskio biblijos vertime, Luko ir Morkaus evangelijose, yra *wasera*, o Mato evangelijoje toje pat vietoje – *waſara*⁷. Štai citatos iš „Biblia litewska Chylińskiego, Nowy Testament“, tom II, Poznań, 1958, išleistos Č. Kudzinowskio ir J. Otrembskio:

a) p. 139(75): Ewangelia Łukoszjaus, XXI, 30:

*Kad jau sprogsta, ó (tey) regite, patis tey iβ sawe žynote, jog r̄jau ira arti waſera*⁸.

b) p. 89 (46): Evangelia Morkaus, XIII, 28:

O mokikites iβ figos medžia to pryliginima, kad βakos jo atsijaunina, ir lapey sp̄r̄ogsta, žynote jog waſera arti ira.

c) p. 51(27): Evangelia Mattheusza, XXIV, 32:

*Ó r̄to pryliginima mokikites¹ nog figos medžia, kad r̄pradeſt jo βaka¹ sprogt, ir lapey laydzias, numanot jog r̄artī waſara ira.*⁹

S. liet. *vasera* „Sommer“ fonetiškai taip santykioja su liet. *vāsara, vasarā*, „Sommer“, kaip liet. žem. *vasēris, pavāseris* su liet. lk. *vasāris* „Februar“, *pavāseris* „Frühling“. Senasis rašto paminklas ir žemaičių tarmė yra išlaikę variantą su *-er-*. Be to, reikia pastebėti, kad Chylinskis buvo susijęs su Žemaičiais (jo pamotė buvo kilusi iš žemaičių bajorų Minvydui šeimos¹⁰).

nu kaitą. Plg. rus. *вілья* < prasl. *vymē < *üdh-men-, apie tai žr. Eckert, op. cit., 885–886, 888. Semantiniu atžvilgiu į liet. *paūdrötis* labai panašus yra ček. *zyvnati* < *z-vymenati, kuris vartojamas „Sichfüllen, Anschwellen des Euters (bei der Kuh) nach dem Kalben“ reikšme (žr. Machek, Et. sl., 578). Taigi, be liet. *vāsara*, vestinos, kaip vėliau paaiškės, iš *veser-a, mes turime dar tokias formas, kaip liet. *āšara*: *āšera* ir *vēdaras*: *vēderas*, resp. lat. *vēders*, kilusias iš ide. prokalbės heteroklitinio kamieno.

⁶ Žr. Fraenkel, LEW, 330, kur duodamos formos tik su *-aras*.

⁷ Jono evangelijoje atitinkamos vietas nėra.

⁸ Skliausteliais (‘) pažymėti žodžiai leidėjų (p. 429) atstatyti pirmine tvarka: *waſera jau ira arti*.

⁹ Plg. Biblia litewska, p. 427 pirmine žodžių tvarka: *waſara ira arti*.

¹⁰ Plg. St. Kot, Chyliński's lithuanian Bible; origin and historical background, „Biblia litewska“, II, p. XLV.

Pažymėtina, kad aukštaičių rašto paminkle, M. Daukšos „Postilėje“, pasirodžiusioje pusimčiu metų anksčiau, cituotoje biblijos vietoje yra *wasara*; plg. *Weiz-dekit ant' mēđžio figū ir ant wiſū medžiu; kad' iau sprōgsta žinotē iog iau arti yrā wāſsara* (Lukožiup 21, kápit : 25; Daukšos „Postilė“, p. 12-13).

Ir lietuvių senieji raštai, ir dialektai rodo, kad formas su *-er-* reikia laikyti senesnėmis, pirminėmis, o *-ar-* žodžiuose liet. *vāsara*, *vasarā* ir analogiškai lat. *va-sara* – antriniu, atsiradusiu dėl to, kad *-e-* prieš *-r-* pereina į *-a-*¹¹.

II. Dėl liet. formų *vāsara*, *vasarā* šaknинio *-a-* kilmės mes taip pat laikomės P. Skardžiaus nuomonės (žr. Dėl balsių asimiliacijos, APh, VII, 1938, p. 41), kad iš pirminio **vesera* buvo padaryti **veseris* ir **paveseris*, o paskui dėl progresyvinės asimiliacijos **paveseris* virto į *pavaseris*, paskatindamas ir formą **veseris* virsti į *vaseris*. Pagaliau ir pirminė **vesera* tokiu pat būdu virto *vasara*. P. Skardžius taip pat atsižvelgia į tai, kad *vasara* galėjo atsirasti iš **vesera* per tarpinį laipsnį **ve-sara*, o derivatas *vasaris* žemaičių tarmėje galėjo virsti *vaseris*, veikiamas žodžių su priesaga *-eris*. Pastarajį galimumą P. Skardžius, mūsų nuomone, visai teisingai laiko mažiau patikimu, nes paaiškinti senųjų raštų formos *vasera* šaknininio *-a-* kilmę regresyvine balsių asimiliacija yra sunku. Taip pat galima pritarti P. Skardžiaus nuomonei, kad šis asimiliacijos reiškinys nėra senas (op. cit., p. 40). Vadinasi, liet. *vāsara* arba *vasarā* ir jų latviškas atitikmuo *vasara* tik iš dalies atspindi pirmynkštę garsinę sandarą ir yra daug daugiau fonetiškai pakitę negu sl. *vesná*.

III. Reikia konstatuoti tą faktą, kad rytų baltų kalbų žodžiai semantiškai taip pat pakite, o sl. *vesná*, atvirkščiai, išsaugojo pirmynkštę reikšmę. Plg. s. liet. *wásara „aestas“* (Pirm. liet. k. gr., p. 96); liet. *vāsara „šilčiausias metų laikas (birželio, liepos ir rugpiūčio mėnesiais)“* (DLKŽ, p. 921); „Sommer“ (Senn, Handb. II, 273) ir aukštaičių variantą *vasarā* (Явнис, Грамматика, 95)¹², *wasara,-ōs „der Sommer“* (Mielcke, 318); taip pat lat. *vasara „Sommer“* (Bielenstein, Die lett. Spr., 263; Mühlénb.-Endz., IV, 484) ir prasl. **vesnā* (s. sl. *весна „Frühling“*, lenk. *wiosna*, rus. *весна „Frühling“*). Daugumoje ide. kalbų, išlaikiusių ši žodį, jis turi senąją „pavasario“ reikšmę (žr. aukščiau).

Rytų baltų kalbose šis žodis, kitose kalbose vartojamas „Frühling“ reikšme, turi „Sommer“ reikšmę, o pavasario pavadinimą atstoja jo vedinys: liet. *pavāsa-ris* m. „Frühling“, lat. *pavasaris* m. „t. p.“, *paùsarīs* (<*pavasaris*, žr. Endzelynas, Baltų kalbų garsai ir formos, p. 20), *pavasara* f. „Frühling“ (žr. BSIW, 356). Šie lietuvių ir latvių kalbų priešdėlio *pa-* vediniai turi maždaug tokią pat reikšmę, kaip rusų pasakymai *под лето „gegen den Sommer“*, t. y. „noch vor dem Sommer“, *под вечер „gegen Abend“*. Baltų kalbose yra dar tokią darinių, kuriuose *pa-* turi ne laiko, o vietos reikšmę, plg., pvz., *pasáulis „Welt“*, scil. „Ort unter der Sonne“ = rus. „место под солнцем“ (plg. J. Otrębski, Gr. jęz. lit. III, 335; Endzelynas, Baltų kalbų garsai ir formos, 219). Vadinasi, liet. *pavāsaris*, lat. *pavasaris*, *pàusaris*, *pava-sara* reiškia „(Zeit) gegen den Sommer (zu)“¹³. Semantine struktūra šie žodžiai tiksliai atitinka ček. *podletí „doba před letem (duben, květen)“* (Machek, Et. sl.,

¹¹ Be to, nereikia pamiršti, kad čia iš dalies galėjo veikti ir balsių asimiliacija (žr. žemiau).

¹² K. Jaunius (Явнис, Грамматика, 95) pastebi, kad vietoj rytų aukštaičių *vasarā* žemaičiuose sakoma *vāsara*; tačiau K. Büga K. Jauniaus gramatikos rusiškajame vertime, išnašoje (loc. cit.), nurodo, kad taip pat ir Dusetose yra *vāsara*. Literatūrinė norma yra *vāsara*, plg. DLKŽ, 921 ir A. Laigonaityė, Literatūrinės lietuvių kalbos kirčiavimas, Vilnius, 1959, p. 34.

¹³ Dėl reikšmės dar plg. *pavāsaris „Ansommert“*, O. Schrader, Reallex, 258.

265, 585); toliau plg. ček. *podzimek*, *podzim* „Herbst“, tiesiog „(Zeit) gegen der Winter (zu)“ (Bs1W, 356; Machek, loc. cit.)¹⁴.

Kaip atsitiko, kad iš ide. prokalbės paveldėtas pavasario pavadinimas rytų baltų kalbose igijo „Sommer“ reikšmę?

1. Čia reikia pasakyti, kad, be baltų, taip pat romanų ir slavų kalbose senasis pavasario vardas perkeliamas vėliau einančiam šiltajam metų laikui (vasarai) vadinti¹⁵, o „Frühling“ reikšti sukuriamas naujas terminas „Ansomer, Vorsommer, Erst-Sommer“ reikšme, jau iš vartojoamojo „Sommer“ vardo. Plg. rum. *vară* „Sommer“ ir *primăvara* „Frühling“; isp. *verano* „Sommer“ (greta *estío*) ir *primavera* „Frühling“ (Buck, Dict., 1013).

Reikšmę „Sommer“ dar turi lot. *vēr*, resp. šnekamosios lot. *vērānum (tempus)* „Frühlingszeit“ kontinuantai: s. neapoliečių *vera*, valensiečių *ver* „Sommer“, koriskiečių *veranu*, logudoriečių *b(e)ranu*, portugalų *v(e)rão* „Sommer“; senesnę reikšmę išlaikė logudoriečių *beranile* „im Frühling hergerichtetes Land“ (Žr. Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1935, p. 768).

Lotynų kalboje mes turime *vēr*, reikšme „Frühling“, ir *aestās*, reikšme „Sommer“, italų jau *primavera* „Frühling“ ir *estate* „Sommer“, ispanų *primavera* „Frühling“ ir *verano*, *estío* „Sommer“, pagaliau rumunų *primăvara* „Frühling“ ir *vară* „Sommer“. Čia aiškiai matyti tie skirtinių etapai, kai senasis vasaros pavadinimas buvo išstumtas ir pakeistas „pavasarį“ reiškiančiu žodžiu, o „pavasariui“ žymėti buvo sudarytas naujas iš senojo „pavasario“ vardo¹⁶.

Dėl slavų formų žr. žemiau.

2. Antra vertus, visai galima manyti, kad rytų baltų kalbos dėl tam tikrų šiandien sunkiai suvokiamų priežasčių neteko senojo „vasaros“ pavadinimo ir jo vietoj ėmė vartoti „pavasario“ vardą. Prūsų *dagis* „Sommer“ (Voc., 13 pagal FEW, 85; plg. toliau BS1W, 49), gal būt, yra išlaikytas senasis baltų „vasaros“ pavadinimas. Prūsų žodžių atitinka liet. *dāgas* „das Brennen, der Brand; Glut, Sommerhitze,

¹⁴ Mes nepritariame A. Buck (Dict., 1014) požiūriui, kad liet. *pavāsaris* suprastinas kaip „a kind of summer, quasi-summer“ ir kad pirmasis šio vedinio komponentas lygintinas su tokiu *pa-*, kaip liet. *pāmotē* „Stiefmutter“. Iš tiesų, *pa-* gali turėti „eine Art von“ reikšmę, plg. FEW, 520: *pābrolis* „Freund, der dem Bräutigam bei der Hochzeit das Ehrengeleit gibt, Brautführer“, tiesiog „Art Bruder“. Tačiau *pavāsario* reikšmė „eine Art Sommer“ yra neprasmiga. Be to, E. Frenkelis (FEW, 538) nurodo, kad *pa-* žodžiuose liet. *patēvis* „Stiefvater“, *pāmotē* „Stiefmutter“ turi diminutyvinę pejoratyvinę reikšmę.

¹⁵ Žr. Buck, Dict., 1014.

¹⁶ Reikia pasakyti, kad ar tik ne seniausias ir pastoviausias ide. kalbu grupėse ir kalbose yra ide. „žiemos“ pavadinimas, o bendraindoeuropietiškajį „vasaros“ vardą visam ide. kalbiniam plotui vargu ar pavyks nustatyti (nebent kokiai dialektinei sričiai). Užtat bendraindoeuropietiškojo termino „rudeniu“ žymėti visai nėra. Kaip jau pradžioje minėjome, pirmenis „pavasario“ pavadinimas (**ueser-*, **uese(r)-*/ **uesn-*) yra tikrai paliudytas, plg. Schrader, Reallex, 258, 366–367, 390, 394–396, 782, 958.

Atskirų ide. kalbu žodžių, reiškiančių metų laikus, tyrinėjimai rodo, kad „Winter“ ir iš dalies „Sommer“ pavadinimų palyginti yra maža, be to, jie labai nepastovūs, o „Frühling“ ir „Herbst“ pavadinimų yra nemaža ir īvairių, plg., pvz., tris „pavasario“ pavadinimus vokiečių aukštaičių kalboje: *Frühling*, *Frühjahr*, *Lenz*. Ši reiškinį bandoma paaškinti iš dalies tuo, kad vasara ir žiema dėl savo kontrastingumo sudaro žmonių sąmonėje bendresnes savokas, negu pavasaris ir ruduo, kurie, būdami pereinamaisiais metų laikais, yra labiau specifiniai pobūdžio (plg. Merlo, Nomi romanzi delle stagioni e dei mesi, 1904, pagal Quadri, Aufgaben, 57–60).

Ernte“ ir *dagà* f. „Ernte“¹⁷, o taip pat got. *dags* m. „Tag“, s. ind. *nidāghá-* m. „Hitze, Sommer“ ir *dāha-* m. „Brand, Hitze“. Prūsų kalboje dar yra žinomas ir sudurtinis žodis *dagoaugis* (Voc. 638 pagal FEW, 85) „somirlatte“, t.y. „Spross, wie er in einem Sommer wächst“. Semantine struktūra ši žodži tiksliai atliepia liet. *vāsaraugis* „ein Jahreskössling“, lat. *vasaraudzis* 1. „ein Sommerspüss“, 2. „ein Füllen, das nur einen Sommer alt oder im Frühjahr gefallen ist“, 3. „ein Weichling“, 4. f. *vasaraudze* ir *vasaraug'e* „ein junges Mädchen, Backfisch“ (Mühlenb.-Endz., IV, 484). Šitas bendrabaltiškas žodis „Sommersprössling“ reikšme (bendrabaltiškas vieningos semantinės struktūros prasme) paremia mūsų nuomonę, kad rytu baltų *vasara* atitinka vakarų baltų *dagis* ir kad prūsų žodis greičiausiai yra senasis bendrabaltiškas „vasaros“ pavadinimas.

Tai paremia dar du argumentai:

a) Liet. *atúodogiai*, *atúoda(u)gai* „Sommerroggen“ priklauso tai pačiai grupei, kaip pr. *dagis*, liet. *dāgas*, *dēgti* „brennen“¹⁸. „Vasarinių javų“ lietuviškų terminų didelėje grupėje *atúodagiai* užima išskirtinę vietą, plg. liet. *wasarojas*, -*jo* „Sommergetreide“, *wasarini kweczei* „Sommerweizen“ (Mielcke, 318); *vasariena* = *vasarojena* = *vasarojas* = *vasarojus* = *vasarojis* „яровое жнице, жниво“, *vasariniai rugiai* = *vasarūčiai* „яровой хлеб, ярица“, „Sommerkorn“, *vasariniai kyieciai* „Sommerweizen“, *vasaris* = *vasarojiemis* = *vasarojimis* „яровой“, *vasarojiūtē* „жатва, жниво“, *vasarójus* „яровые хлеба, яровое поле“, *vasarolaukis* „яровое поле“ (Sereiskis, 1047; DLKŽ, 921). Todėl visai galimas daiktas, kad liet. žodžio *atúodagiai* antrasis komponentas *dog- (kaitaliojasi su *dāgas* ir *dēgti*) yra išlaikęs pirminę „vasaros“ reikšmę.

b) Čia taip pat priklauso liet. *degēsis* „Augustmonat“ (tokią formą pateikia Frenkelis EW, 85; Mielcke, 47: *Dégēsis, sio*). Jis buvo vartojamas vienam vasaros mėnesiui vadinti ir, man atrodo, atspindi senąją „vasaros“ reikšmę. Apie mėnesių pavadinimus, išvestus iš metų laikų pavadinimų, žr. žemiau.

3. Tyrinėjant gausius liet., lat. *vasar-* darinius (plg. DLKŽ, 921; Sereiskis, 1047; Mühlenb.-Endz., IV, 484), iš karto krinta į akis du mėnesių pavadinimai: pirmia lat. *wossoras menesis* „junius“ (Słownik polskołacińsko-łotewski ułożony przez xiędza Jana Kurmina, Wilno, 1858, p. 20 pagal E. Hofmann, KZ, 60, p. 72, pastaba 1 ir p. 74, pastaba 1) ir, antra, liet. *vasāris* „Februar“. Semantiniai sumetimais latvių mėnesio pavadinimą reikia laikyti vėlyvu dariniu iš lat. *vasara* „Sommer“, o lietuvių žodis, atrodo, yra daug senesnės kilmės. Štai s. liet. *wasāris* „Februarius“ randamas jau D. Kleino gramatikoje (Pirm. liet. kalb. gr., 156), vėliau Milkaus (318) paaškintas taip: *Wassaris Menū* „der Januarius“. Dabartinėje lietuvių kalboje

¹⁷ Dėl reikšmių „Sommer“ : „Ernte“ santykio plg. s. rus. ЖАТВА greta gr. θέρος Ostromiro evangelijoje: ΙΑΚΟ ΒΛΙΞЪ ΙΕСΤЬ ЖАТВА ὅτι ἐγγὺς ἔστι το θέρος (Ostromirovo evangeliye 1056–57 gada c priilожением греческого текста евангелий и с grammatischeskimi objaśnieniami, изданное A. Vostokovym, Санктпетербург, 1843, p. 146, Math. XXIV, 32–33).

¹⁸ Žr. A. Sabaliauskas, Dėl lietuvių *atúoriečiai* „vasariniai rugiai“ kilmės, „Lietuvos TSR Mokslo akademijos Darbai“, serija A, 1 (10), 1961, p. 101–103, kur ligi šiol nepakankamai išaiškintus liet. *atúoriečiai* „Sommerroggen“, palygindamas su etimologiskai aiškiais *atúodagiai* (< ato-resp. *atuo-* + šaknis *dog-*), kuri su kitu balsiu kaitos laipsniu randama liet. *dēgti*, *degūtas*, *nudėgulys*, *dagà*, pr. *dagis*), jis kildina iš **at(u)orriebciai* (< *ato-*, *atuo-* + šaknis *jor-*, išlaikyta tokiuose žodžiuose, kaip liet. *joras*, *jöré*, sl. **jarə*, **jara*, **jaro*). Dėl abiejų terminų, galinčių būti, kaip irodinėja A. Sabaliauskas, senosios leksikos reliktais, semantinės struktūros tapatumo etimologija yra įtikinama.

vasāris reiškia „antrajį metų mėnesį“ (DLKŽ, 921); „февраль; южный ветер, полуденник“; *vasario mēnuo* „февраль месяц“ (Sereiskis, 1047). E. Hofmanas straipsnyje „Kultur und Sprachgeist in den Monatsnamen“ (KZ, 60, p. 71) pateikia ir kitų šio lietuvių žodžio variantų: 1. „Januar“ reikšme: *vasaris*, *vasarius* (Nesselmann, 55; Kurschat, I, 670; II, 491), *vasarinis* (seniau buvęs būdvardis, lygiai kaip ir sudaiktavardėjės būdvardis *vasaris*, plg. Skardžius, LKŽD, 313) ir 2. „Februar“ reikšme: *vasaris*, *vasario mēnuo*, *vaseris*. E. Hofmano nuomonei, kad senesnė žodžio *vasaris* reikšmė yra „Januar“, negalima nieko prikišti. Tačiau negalima pritarti E. Hofmano nuomonei, kad liet. mėnesio pavadinimas *vasāris* nieko bendra neturi su žodžiu *vāsara* (resp. *vasarā*) „Sommer“, nes esančios per daug skirtingos jų reikšmės. Jo *vasario* siejimas su *vēsūs* atrodo kur kas labiau abejotinas. Kodėl metų laikų pavadinimas negalėjo būti pavartotas vadinti mėnesiui? Juk tą rodo tokie pavyzdžiai, kaip jau minėtasis liet. *degēsis* ir senasis baltų „*vasaros*“ vardas (pr. *dagis*), taip pat vok. *Lenzmond* ir kt. Be to, liet. *vāsara* (resp. *vasarā*) yra senasis ide. terminas „*pavasariui*“ vadinti, o jo reikšme „Sommer“ reikia laikyti antrine. Dėl šios priežasties liet. *vasāris*, būdamas izoliuotas terminas (mėnesio pavadinimas), galėjo tam tikru laipsniu išlaikyti senąją pirminę reikšmę. Kad *vasāris* ir *vāsara* (resp. *vasarā*) atveju turime tos pačios šaknies giminings žodžius, rodo dar ir aukščiau cituotieji žem. *vaseris* ir s. liet. (Chylinskio) *wasera*.

II

Slavų kalbose, kaip jau minėta, senojo ide. „*pavasario*“ pavadinimo buvo apibendrintas *n-* kamienas. Be to, kaip ir baltų kalbose, šis daiktavardis buvo tematizuotas kamiengalio balsiu *-ā ir todėl perėjo į moterišką giminę¹⁹.

Prasl. *vesna yra paliudytas tokiomis formomis: s. sl. *весна*, „*весн*, vēr“ (Psalterium Sinaiticum – maked.; Psalterium Pogodinianum – bulg.; Psalterium e codice Lobkowiczano – Pragensi – serb.-chorv.; *ВЕСЬИА* Psalterium Bononiense – bulg.; Psalterium e codice Parisiensi – serb.-chorv.; *весна* Parvemiarion Zacharianum (lectiones Veteris Test.) – rus.; Lobk. (žr. aukščiau); *ВЕСНЬЯНЬ*, „Frühlings-“; *ВРЪМА ВЕСНЬНОИЧ* – bulg.; *ПРЕЖЕ ВЕСНЬЯНЬБХЪ РЕВЕННН*, „πρὸ τῆς ἔαρινης ἵστημερίας“ Novocanon s. Methodii – rus.; sl. j. st., Lieferung 4, 182); sl. bažnyt. *весна* ir *ВЕСЬНА*, s. rus. *ВЕСНА*, „Frühling“ (Mikl., Lex., 61; Срезн, I, 247)²⁰; rus. *веснá*, -ы, acc. sing. *веснý* arba *вёсну*, nom. pl. *весны*, gen. pl. *весен*, „Frühling“ (слов. русск. яз., II отд. 1, 382), ukr. *веснá*, -ни (Ізюм., 55; Гринч. 1, 142), baltar. *вяснá* (Ластоўскі, 61)²¹; lenk. *wiosna*, liaudies kalboje ir *wiesna*, „Früh-

¹⁹ Čia mes norėtume pastebeti, kad skirti priesagą -na formoje rus. *веснá*, kaip kad daro „Краткий этимологический словарь русского языка“ autorai N. Šanskis, V. Ivanovas ir T. Šanskaja (p. 57), žodžio istorijos požiūriu yra nepateisinama. Taip pat daugiau, negu abejotinas, yra jo siejimas su kamienu, išlaikytu žodyje *весёлыи*.

²⁰ Toliao plg. viduramžių rus. *весна* (= *весной*) ir *веснованье* (= *весна*), kuriuos R. Džeimsas (Richard James) žymi taip: *Beasno* „spring“, *весно бáния* „the spring“ (Б. А. Ларин, Русско-английский словарь-дневник Ричарда Джемса 1618–1619, изд. Академии наук Литовской ССР и Ленинградского университета им. А. А. Жданова, Ленинград, 1959, p. 61, 195, 270).

²¹ Matyt, žodis yra grynai baltarusiškas, nes tai rodo jo vediniai, plg. baltar. *вясняк*, „warmer Südwind“, *веснянка*, „Lied, das bei Frühlingsbräuchen gesungen wird“, *веснаеца*, „Sommer-

ling“ (Brückner, Sl. et., 623); ček. dial. (šiaurės Moravijos, rytų Moravijos, lechitų, Silezijos) *vesno* n. „Frühling“ (Kott, IV, 640, H.-K., Et. sl., 413; Machek, Et. sl., 562). Machekas mano, kad niekattroji giminė čia yra atsiradusi pagal *léto* „Sommer“. Iš šito čekų dialektinio žodžio yra padaryta veiksmažodžių *vesnati se, vesniti se* ir *vyvesnati se, vyvesniti se* „Frühling werden“, žinomų, kaip nurodo Kotas (Kott, IV, 640, 1171), iš Ostravos apylinkių. Dar žr. Machek, loc. cit. Čekų lk. (poetinis) *vesna* jų atgimimo laikais buvo pasiskolintas iš rusų (plg. Machek ir H.-K., Et. sl., loc. cit.). Slovėnų kalboje *vēsna*, kaip nurodo savo žodyne Pleteršnikas (II, 763), pridurdamas, kad jis daugiausia aptinkamas pačioje naujausioje literatūroje, taip pat yra pasiskolintas iš kitų slavų kalbų (greičiausiai iš rusų). Pirmiausia krinta į akis tas faktas, kad slovėnų kalboje nėra jokių jo vedinių. Vien Fasmerio REW, I, 192 pateiktas serb.-chorv. *vēsna*²² dar nerodo, kad tas žodis iš tikrujų egzistuoja serbų-chorvatų kalboje, juo labiau, kad žinomiausiuose žodynauose (pvz., Karadžičiaus) jo nėra. Iš slovakų kalbos paliudyta žodži *vesna* Isačenko (Sl. sl., II, 565) taip pat pažymi nuoroda poetinis, o tai veikiausiai rodo, kad jis vartojamas tokiais pat atvejais, kaip ček. *vesna*. Kitose slavų kalbose šis žodis nežinomas. Matyti, čia mes susiduriame su iš senovės paveldėtu žodžiu, kuris, be abejo, yra labai senas, bet jo paplitimas slavų kalbose yra labai ribotas. Ši žodži, gyvą liaudies kalboje, turi rytų slavų (apie jo iš dalies senus vedinius ukrainiečių kalboje žr. toliau), lenkų, o taip pat moravai. Kiek jo plotas dar gali būti išplėstas, remiantis duomenimis senųjų ir bažnytinėjų slavų paminklų, kurių lokalizavimas yra be galo sunkus, o kai kuriais atvejais ir visai neįmanomas, – vargu ar galima pasakyti. Iš aukščiau pateiktų faktų matyti, kad paminkluose *vesna* yra paliudytas iš makedonų, bulgarų, serbų-chorvatų ir rusų kalbų ploto. Žinoma, kalbamasis žodis iš vieno rankraščio galėjo būti paimitas ir į kitą. Šis konkretus pavyzdys dar kartą patvirtina būtinumą tiksliai skirti praslaviška (Urslavisch) ir bendraslavaiška (Gemeinslavisch). Žodis **vesna* iš tikrujų yra praslaviškas, bet ne bendraslavaiškas.

Po to, kas pasakyta, kyla klausimas: kaip buvo vadinanamas „pavasaris“ tose slavų kalbose, kurios neišlaikė iš ide. prokalbės paveldėto pavadinimo?

1. Vienoje slavų kalbų dalyje praslaviškasis ir bendraslavaiškasis „pavasario“, „sėjos“ ir „vasariniųjavų“ terminas **jar*ъ, **jarb*, **jara*, **jaro* galėjo būti imtas vartoti trūkstamojo **vesna* vietoj, plg., pvz., ček. *jaro*, s. ček. *jěř* „Frühling“, slovak. *jar* „Frühling“, bulg. dial. *jará* „Frühling“. Iš dalies ji galima rasti ir tose slavų kalbose, kurios turi **vesna*, plg. rus. ir s. rus. *яра* „Frühling“, ukr. *ярь* f. „Lenz“, lenk. ir s. lenk. *jarz* „wiosna“, o taip pat lenk. *jar* m. ta pačia reikšme. Tipologiskai lyginant tokias semantines struktūras, svarbus yra tas faktas, kad „pavasario sėjos“, „vasariniųjavų“ pavadinimai yra padaromi iš „pavasario“ pavadinimų. Toki pat reiškinį, turėdami galvoje vasaros senają pirminę reikšmę, matome ir lietuvių kalboje. Be to, matyt, ne atsitiktinai anglosaks. *gēar*, kurio atitikmuo yra s. vok. aukšt. *jār* „Jahr“ ir praslav. **jar*ъ, **jarb*, **jara*, **jaro*, gali turėti „Frühling“ reikšmę, o gr. ὥρα, ὥρη reiškia ir „Jahreszeit, rechte, passende Zeit, Blütezeit“, ir „Frühling“, plg. Iliadą 2, 468: μυρίοι, ὅσσα τε φύλλα καὶ ἄνθεα γίγνεται ὥρη

weizen, Sommergetreide“ ir *весенъ* „senovės baltarusių balandžio (April) pavadinimas“ (Ластоўскі, loc. cit.). Su pastaruoju galima palyginti rus. dial. (iš Archangelsko srities) *весень* „первые цветы в поле, первоцвет, краса однолетних растений“ (Даль, 1, 187).

²² Čia nurodytas ir ček. *vesna*, nepažymint, kad jis – sekundarinis.

(cituojama pagal Leo Meyer, Handbuch der griechischen Etymologie, 1 Bd., Leipzig, 1901, p. 653). Man atrodo, kad Mejeris graikų žodžio etimologinį siejimą su sl. *jarə neteisingai laiko nevykusiu.

2. Daug reikšmingesnis, negu *jarə, *jarb, *jara, *jaro vartojimas, buvo trūks-tamojo „pavasario“ pavadinimo „pakeitimas“ vediniai su priešdėliais *pro-, *pod-, *na-, *za-, *perd-, *prei-, *sən- padarytais iš prasl. *lēto „Sommer“ ir semantine struktūra panašiais į pirmojoje straipsnio dalyje apibūdintus tokio tipo darinius, kaip liet. *pavāsaris* „Frühling als Vor-, An-, Erst- Sommer“. Tokie dariniai galėjo atsirasti ir tose kalbose, kur buvo terminai *jarə ir *vesna. Labiau vartojamų žodžių jie buvo nustelbt, o, pagaliau, pakito ir jų leksinė reikšmė.

Žemiau teikiama medžiaga pirmiausia yra suskirstyta pagal darybinę struktūrą. Be to, nurodomi atvejai, kur vėlesni dariniai yra pakeitę *vesna.

a) *pro-lētъje:

bulg. *пролет* „Frühling“, *пролётнина* „Sommergetreide“, *пролётница* „Sommersaat, Sommerkorn“ (Дюверну, 1941; Бълг. тълк. р., p. 690); bulg. dial. (iš bulgarų tarmių TSRS teritorijoje) *пролят* = *пролит* „весна“ (И. К. Буцина, Словарь говора ольшанских болгар, „Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР“, вып. 5, Москва, 1954, p. 42); serb.-chorv. *пролече, proljetje* „Frühling“, *пролетница* „Sommergetreide“ (Karadžić, 626; Rječn., XII, 347; Толстой, 760); serb.-chorv. dial. *пролеће* „Frühling“ (Елезовић, II, 142)²³; s. rus., s. sl. *ПРОЛѢТИЋ* n. „ver“, *ПРОЛѢЬ* f. „ver“, *ПРОЛѢТЬНЪ* „Vernus“ (Mikl., Lex., 699; Срезн., II, 1543); rus. *пролетье* n. „первое лето, весна, начало лета, июнь, пора до Петрова дня“ (Даль. II, 280; III, 494); toliau plg. „проводы весны, встреча пролетя“ (Даль, I, 187); ukr. *проліток* „Anfang des Sommers, Frühsommer“ (Ukr.-dtsh. Wb., 915)²⁴. Tipo *prolētъje žodžiai sudaro vieną uždarą arealą (rytu ir pietų slavų kalbos), į kurį tačiau neįeina periferiniai dialektai (slovėnų ir baltarusių kalbos). Bulgarų ir serbų-chorvatų kalbose *пролет* ir *пролече* yra vartojami kaip pagrindiniai „pavasario“ pavadinimai.

b) *pod-lētъje:

slovén. *podlētje* n. „Vorsommer“ (Pleteršn., II, 85); ček. *podletí* „die Zeit vor dem Sommer, Vorsommer; April, Mai“ (Kott, II, 641; Machek, Et. sl., 265, 585); luž. aukšt. *podlēče* ir *podlēčo* n. „Vorsommer“, *w podlēču* „zeitig vor dem Sommer“ (Pfuhl, 477)²⁵. Ir šie pavadinimai yra vartojami gana siaurame dialektiniame plote.

²³ Dėl italių kalbos įtakos dažnai *pro-* vietoje būna *prema-*, ³ *prama-*, *prima-*, plg. serb. -chorv. *премаљеће*, *премаљеће* (Karadžić, loc. cit.), *pramalitje* ir *primaljetje* (Rječn., loc. cit.); plg. aukšt. cituotą ital. *primavera*, „Frühling“.

²⁴ Tokiu pat būdu yra padaryti ukr. *пробесна*, -ни f. (rečiau), *пробесінь*, -ні „Frühlingsanfang, Vorfrühling“, plg. Гринч., III, 459; Кириченко, IV, 442. Kad žodis, matyt, yra paveldėtas iš senovės, rodo, pvz., ukr. *веснійка* 1. „Frühlingslied“, 2. „Frühlingsnymphe“, 3. pl. „Sommersprossen“ (plg. rus. *веснушки*), *веснушати* „Frühlingsjahrsarbeiten ausführen; das Frühjahr verbringen“, *веснобване* „Frühjahrsweide des Viehs auf den Hochebenen“ (Гринч., I, 142).

²⁵ Tokio pat darybinio tipo yra ir rus. *подзимье* „поздняя осень“, *подзимки*, *подзимье* „заморозки, рання зима, начало зимы, после которого еще отпускает, первый снег и морозы“, *подзимок* „осенний утренник, морозец“ (Даль, II, 179) ir ček. *podzimek*, *šnekamaja kalba* *podzim* „Herbst“, kurie, kaip mano Machekas (Et. sl., 585), yra atsirađę analogiskai pagal pirminį *podzim*.

Tose kalbose jie egzistuoja greta plačiai vartojamų „pavasario“ pavadinimų ir todėl turi siauresnę, specializuotę reikšmę.

c) *na-lētъje:

Šios rūšies „pavasario“ pavadinimą turi tik lužičų kalba, plg. luž. aukšt. *naléče*, *naléčo*, *nalětko* „Frühling“, *nalěto* adv. „im Frühlinge, während des Frühlings“, *nalětni* „Frühlings“ (Pfuhl, 401), *nalětnik* „März“ (Jakubaš, 194); luž. žem. *nalěto* „das Frühjahr, der Frühling“, naletny „zum Frühjahr gehörig“, *nalětnik* arba *nalětny* (su *mjasec* arba *be jo*) „der Frühlingsmonat, d. i. der April“ (Mucke, I, 978). Čia reikia pasakyti, kad luž. žem. *lěto*, paprastai vartojoamas kaip „Jahr“ ir „Sommer“ pavadinimas, senojoje lužičų kalboje (Jakubica, Morkaus evangelija 24, 32) reiškė „pavasari“.

d) *za-lētъje:

Rus. *занятие* arba *занетье* reiškia „начало лета или пора от половины мая до июля“ (Даль, I, 599; Слов. русск. яз., II отд., III, 1378). Jis atitinka ček. *záleti* „der Spätsommer“ (Kott, V, 134), plg. rus. *зазимье* „первый выпавший снег, первые заморозки, первозимье, начало зимы“ (Слов. русск. яз., II отд., II, 1079).

e) Atskirų kalbų dariniai su *perd-, *prei-, *sən- resp. paralelės su *ot-, *po-, *pa- ir *do-:

Lenk. *przedlecie* „Frühlingsende, Zeit unmittelbar vor Beginn des Sommers“ (J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedzwiedzki, Słownik języka polskiego, 5, Warszawa, 1952, p. 61); polab. *preil'otü* „Frühling, Ansommer“, plg. *l'otü* „Jahr, Sommer“ (BEW, 713); rus. dial. (iš Permės apylinkių) *слέтье* „лето, летняя пора, время?“²⁶, „что лето дает, плоды, овощи, подспорье хлебу“, вообще „урожай чему, избыток, обилие; удача, счастье или приволье“ (Даль, IV, 229), „Ernte“ (BEW, 713). Iš rusų kalbos galima dar nurodyti vieną kitą paralelę: rus. *отзимье* arba *отзимок* = *позимок* = *позимки* = *пазимки* „последние внезапные морозы или снег по весне, после красных дней, поздняя холодная весна“ ir kaip terminus su *priešinga* reikšme *дозимки* = *зазимье* = *подзимки* „осенние морозы и снег“ (Даль, II, 726; III, 231). Plg. dar patarę „Паси сено не для зимы, для отзимка (или позимка), т. е. для холодной суворой весны“ (Даль, I, 682).

3. Tie dialektai arba kalbos, kur neišliko žodis *vesna, naudoja dar ir kitą būdą pavasario pavadinimo pakaitalui sudaryti, būtent, šiam tikslui vartoja žodžių grupę – būdvardžio ir daiktavardžio jungini, plg. slovén. *mlado lěto* „das Frühjahr“ (Pleteršn., I, 513). Iš šio žodžių junginio padaroma ir sudurtinių žodžių, pvz., slovén. *mladlētje* = *mladolētje* n.; *mladlētek*, -tka „Frühling“, *mladolēten*, -tna 1. „Frühlings-“, 2. „minderjährig“; *mladolētec*, -tca „der Frühjahrheilige“ (Pleteršn., I, 588), arba priešdėlėtuju vedinių, pvz.: *pomlād* f. „der Frühling“ (Pleteršn., II, 141). Struktūra ir semantika slovénų *mlado lěto* „Frühjahr“ tiksliai atitinka ček. dial.

²⁶ Dalis abejoja dėl šito tarminio žodžio (iš Permės apylinkių) reikšmės, matyt, turėdamas galvoje tai, kad kitose rusų tarmėse jis turi kitą reikšmę. *Слетье* jis kildina iš *севетье*, t.y. „что дало сего лета“, tačiau tai labai abejotina, nes kažin ar įmanoma tokia stipri ce-redukcija, plg. *сего* rus. *ждыje* *сегодня*.

(greičiausiai moravų) *nové léto*, „Frühling“ (H. K., Et. sl., 203)²⁷. Semantine sandara šie vediniai primena pranc. dial. (iš Vakarų Šveicarijos) *renouveau*, „Frühling“ (Quadri, 88).

Tai, kas išsiaiškinta, reziumuojama taip:

1. Ide. pavasario pavadinimai rytų baltų kalbose ir fonetiškai, ir semantiškai yra daug daugiau pakite, negu slavų kalbose. Slavų kalbos šiuo atveju yra geriau išlaikiusios pirmykštę padėtį.

2. Liet. *vāsara* yra kilusi iš *vasera*. Tam įrodyti greta jau žinomų faktų pateikėme naujų argumentų iš senųjų lietuvių raštų (*wasera* iš Chylinskio biblijos). Šio žodžio palyginimas su kitais senųjų ide. heteroklitikų kontinuantais baltų kalbose, taip pat turinčiais šaknies išplėtimo elementą *-er-* (liet. *vēderas*, *āšera*; lat. *vēders*, pr. *weders*), paremia šią mūsų mintį.

3. Liet. *vāsara*, lat. *vasara* reikšmė „Sommer“ aiškinama tuo, kad pirminis pavasario vardas rytų baltų kalbose buvo imtas vartoti vasarai vadinti. Pateikiama šio reiškinio tipologinių paralelių iš romanų ir slavų kalbų. Vienu kitu atveju išryškinta ir liet. *vāsara* pirmines reikšmės pėdsaką. Todėl pateikiame keletą spėliojimų dėl senojo, bendrabaltiško „vasaros“ pavadinimo.

4. Sl. **vesna* vartojoamas labai ribotai (rytų slavų, lenkų ir moravų). Slavų kalbos, neišlaikiusios **vesna*, vėliau ši žodži yra pasiskolinusios (slovénų, slovakų, čekų). Dauguma slavų kalbų yra ji pakeitusios: a) iš dalies kitu pavasario pavadinimu **jarō*, **jarb*, **jara*, **jaro*; b) tokiais dariniais, kurių pirmuoju komponentu eina priešdėlis (**pro-*, **pod-*, **na-*, **za-*, **perd-*, **prei-*), o antrajį komponentą sudaro senasis slavų „vasaros“ pavadinimas (*lēto*) ir kurių struktūra yra liet. *pavāsaris* tipo; c) tam tikrais žodžių junginiais (slovénų ir čekų kalbose), kurie atsirado greičiausiai pagal vok. *Frühjahr*.

5. Tipologiškai lyginant baltų, slavų ir iš dalies romanų bei germanų kalbų medžiagą (reliatyviai), vėlyviems pavasario pavadinimams galima nustatyti tokius semantinius modelius, kaip antai:

- „pavasaris“, „priešvasaris“ „(laikas) prieš vasarą“;
- „nauja vasara“.

Iš vokiečių kalbos vertė

S. Karaliūnas

ЛИТ. *vāsara* = СЛ. *vesná*

Р. ЭКЕРТ

Резюме

1. Индоевропейские названия весны в восточнобалтийских языках и фонетически, и семантически изменились гораздо больше, чем в славянских. Славянские языки в этом отношении первичное положение сохраняли лучше.

2 Лит. *vāsara* происходит от *vasera*. Чтобы это доказать, кроме уже известных фактов, приведены новые аргументы из древней литовской письменности (*wasera* из библии Хильинскиса). Сравнение этого слова в балтийских языках с другими континуантами индоевропейских гетероклитиков, также имеющих элемент *-er-* в расширении корни (лит. *vēderas*, *āšera*; лат. *vēders*, прусск. *weders*), подтверждает нашу мысль.

²⁷ Ponui dr. V. Šperberiu (Leipcigas) dėkojame už pastabą, kad slovénų pavyzdžiai gali būti ir vertiniai iš vokiečių kalbos. Ir ček. dial. *nové léto* galėjo turėti itakos vok. *Frühjahr*.

3. Лит. *vāsara*, лат. *vasara* лексическое значение „Sommer“ объясняется тем, что первичное название весны в восточнобалтийских языках стало употребляться для наименования лета. Приводим несколько типологических параллелей этого явления в романских и славянских языках. Найдены некоторые признаки первичного лексического значения лит. *vāsara*. В связи с этим делается несколько предложений относительно старого общебалтийского наименования „лета“.

4. Сл. **vesna* (восточными славянами, поляками, моравами) употребляется весьма ограничено. Славянские языки, не сохранившие слова **vesna*, позже его позаимствовали (словяне, словаки, чехи). Большинство славянских языков упомянутое слово сменяли: а) частично иным названием весны **jarō*, **jarb*, **jara*, **jaro*; б) производными словами, первым компонентом которых является приставка (**pro-*, **pod-*, **na-*, **za-*, **perd-*, **prei-*), а вторым — старое славянское название „лета“ (*lēto*) и структура которых соответствует типу лит. *pavāsaris*; в) определенными словосочетаниями (в словянском и чешском языках), которые образовались вероятно сообразно нем. *Frühjahr*.

5. Сравнивая (релятивно) в типологическом отношении данные балтийских, славянских, романских и отчасти германских языков, для поздних наименований весны можно установить следующие семантические модели:

- а) „начало лета, пролетье; время до начала лета“;
- б) „новое лето“.

LIT. *vāsara* = SLAV. *vesná*

R. ECKERT

Zusammenfassung

1. Die Kontinuanten des indoeuropäischen Frühlingsnamens haben im Ostbaltischen sowohl lautlich als auch bedeutungsmässig stärkere Veränderungen erfahren als im Slawischen. Das Slawische hat in diesem Falle die ursprünglicheren Verhältnisse besser bewahrt.

2. Lit. *vāsara* ist aus *vasera* entstanden. Neben einer Reihe bereits bekannter Tatsachen konnten wir dafür neue Argumente aus dem Altlitauischen (*wafera* aus der Bibel von Chyliński) erbringen. Der Vergleich mit anderen Kontinuanten alter indoeuropäischer Heteroklita im Baltischen, die ebenfalls in der Erweiterung die Lautung *-er-* aufweisen (lit. *vēderas*, *āšera*; lett. *vēders*; apr. *weders*), erlaubte uns, diesen Gedanken weiter zu erhärten.

3. Die Bedeutung von lit. *vāsara*, lett. *vasara* „Sommer“ erklärt sich aus der Verwendung des ursprünglichen Frühlingsnamens als Bezeichnung für den Sommer im Ostbaltischen. Für diese Erscheinung konnten typologische Parallelen aus den romanischen und slavischen Sprachen angeführt werden. In einer Reihe von Fällen wurden Spuren der alten Bedeutung von lit. *vāsara* ermittelt. In diesem Zusammenhang sprachen wir auch einige Vermutungen über den alten, gemeinbaltischen Namen für „Sommer“ aus.

4. Im Slawischen ist *vesná* in seiner Verbreitung stark eingeschränkt (ostsl., poln. und mährisch). In einige slavische Sprachen, in denen *vesná* nicht bewahrt blieb, drang dieses Wort als späte Entlehnung ein (sloven., slowak., čech.). Im grössten Teil der slavischen Sprachen wurde es „ersetzt“
а) teilweise durch die andere Frühjahrsbezeichnung **jarō*, **jarb*, **jara*, **jaro*; б) durch Bildungen, die in ihrer ersten Komponente ein Präfix enthalten (**pro-*, **pod-*, **na-*, **za-*, **perd-*, **prei-*) und in ihrer zweiten Komponente eine Ableitung des alten slavischen Namens für „Sommer“ (*lēto*) darstellen und so ihrer Struktur nach dem Typ in lit. *pavāsaris* gleichen; в) durch bestimmte Wortverbindungen (im Slovenischen und Čechischen), die höchstwahrscheinlich in Anlehnung an dtsh. *Frühjahr* entstanden.

5. Der typologische Vergleich von Materialien aus den baltischen, slavischen und teilweise romanischen und germanischen Sprachen lässt bestimmte semantische Modelle für die (relativ) jungen Bezeichnungen des Frühlings erkennen, wie z.B.

- а) „Vor-, An-, Erst-Sommer“; „(Zeit) gegen den Sommer zu“;
- б) „neuer Sommer“, „Neusommer“.